

Маріна О. С.,
докторант кафедри лексикології і стилістики
імені професора О. М. Мороховського
Київського національного лінгвістичного університету

КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНГЛОМОВНОГО ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ

Анотація. У статті визначаються ключові когнітивно-комунікативні властивості сучасного англомовного поетичного дискурсу. Установлено, що в аналізовані епохи останній піддається симулякризації і парадоксалізації. Антихудожність сучасної поетичної комунікації стає передумовою симулякризації. Виявлено, що парадоксалізація сучасного англомовного поетичного дискурсу спричинена антиконцептністю.

Ключові слова: сучасний англомовний поетичний дискурс, когнітивно-комунікативна характеристика, симулякризація, парадоксалізація, антиконцептність.

Постановка проблеми. Поетичні продукти сьогодення: «погана поезія» (англ. *bad poetry*), семіотичні виверти [5, с. 44] або навіть перевертні, говорячи у термінах культури конс'юмеризму, є результатом нічого іншого, як особливого типу поетичної комунікації [1; 7].

Серед ключових рис поезії сьогодні наголошується на її *провокативності, інтенціональності, перформативності та медійності* [10; 13; 15]. Ці властивості слугують відправним пунктом для визначення поезії у комунікативному ракурсі, що, у свою чергу, уможливило розгляд (парадоксальних) поетичних форм у когнітивно-комунікативному ключі.

Вірогідно, осмислення поезії та поетичного, по-перше, у статусі поетичної комунікації ніколи не сягне одностайності. По-друге, це стосується і характеру такої комунікації, її когнітивної основи та вербальної маніфестації. Адже поезія не є «десертом», а відбиває особливий тип когнітивної діяльності людини, постаючи як унікальний інструмент пізнання [11, с. 27].

Основною **метою** статті є визначення ключових когнітивно-комунікативних властивостей англомовного поетичного дискурсу ХХ–ХХІ ст.

Комунікативний простір складається з різноманітних явищ, які вивчаються з позицій багатьох дисциплін – естетики, стилістики, лінгвопрагматики, теорії тексту й дискурсу, психолінгвістики, а деякі з них взагалі залишаються маловивченими [6, с. 45]. У цьому руслі потрактування комунікативного простору охоплює такі феномени, як мовленнєві й художні жанри, тон, предметний зміст та загальну інтелектуальну сферу, до якої належить цей зміст, комунікативну ситуацію тощо [6, с. 45]. У тлумаченні будь-якого з аспектів мовленнєвої діяльності, включаючи складні естетичні та інтелектуальні утворення, до яких і належить *поетична комунікація* (Н.Ф. Алефіренко, О.Н. Гринбаум, І.І. Чумак-Жуно), усі аспекти комунікативного простору перебувають у нероздільній єдності. Такий простір виявляється комунікативним середовищем, комунікативним світом, у який занурюються його учасники у процесі комунікативної діяльності, вступаючи у реальний або уявний комунікативний контакт.

Традиційно, прояви поетичної комунікації тлумачаться як неканонічні мовленнєві ситуації [9, с. 42]. Мається на увазі, що під час такої комунікації не співпадають простори адресанта й адресата, час повідомлення і сприйняття. Поетичне повідомлення не завжди спрямоване на конкретного адресата [9, с. 47]. Проведений аналіз англомовного поетичного дискурсу ХХ–ХХІ ст. вказує на те, що на сучасному етапі розвитку поетичної творчості з неканонічної мовленнєвої ситуації поетична комунікація перетворюється на сплав канонічної і неканонічної. Учасники такої комунікації більш наближені один до одного хронологічно або топологічно. У комунікативному просторі поезії вони приміряють на себе ролі один одного. Візьмомо до прикладу інтерактивні поетичні тексти, що створюються в режимі онлайн, коли адресат постає одночасно й адресантом, завершуючи чи продовжуючи процес творіння.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поетична комунікація видається найменш вивченим явищем у теорії комунікації, що спричинено, перш за все, специфікою її будови. Така комунікація тлумачиться, у першу чергу, як естетична і характеризується динамічністю розгортання смислових зв'язків [7, с. 54]. Поетичне мовлення – це «особливий» тип комунікації, який передбачає відкладене сприйняття емоційно-естетичної інформації [8, с. 217]. Створення поетичного тексту адресантом і його сприйняття адресатом є розірваними у часі, хоча сьогодні така відкладеність ставиться під знак питання. На нашу думку, з огляду на специфіку поетичного мовлення взагалі, під затримкою у сприйнятті віршованого твору читачем мається на увазі уповільнення та деформація когнітивних процесів [3; 16].

Як підвид буттєвої, поетична комунікація є, перш за все, особистісно-зорієнтованою та характеризується максимальною розгорнутістю і смисловою насиченістю [8, с. 240]. Вона умовно позначається як «смисловий прорив», своєрідне осяяння, інсайт, раптове осягнення сутності справи, душевного стану та порядку речей у світі. Композиційно-мовленнєвою формою такого «прориву» вважається текстовий потік образів, своєрідна «магма смислів», що йде всупереч її когнітивній основі. У такому разі координативному перерахуванню різно-рідних явищ (катахрези, алогізму, парадоксу і т.ін.) властивий *сугестивний* потенціал, оскільки у такий спосіб створюється міцне енергетичне поле [8, с. 242]. З метою декодування нового, нетривіального смислу адресат звертається до позасвідомого, мобілізує інтуїцію. За цих обставин континуальність свідомості порушується та структурується відповідно до нових орієнтирів, що встановлюються за допомогою певних текстових маркерів. Така реструктуризація супроводжується значним емоційним струсом, що виникає у читача, та характеризується *фасцинативною* напругою. Це глибоке емоційне хвилювання, що виражене в естетично маркованих мовних знаках [8, с. 326], є орієнтиром у взаємодії між складовими «автор – текст», «читач – текст».

Когнітивно-комунікативним фактором породження поетичного дискурсу вважається комунікативна ситуація [1]. Виходячи з різних тлумачень останньої як текстового (семантичний ракурс) та комунікативного (прагматичний ракурс) явищ, виокремлюється текстова ситуація та зовнішня комунікативна ситуація. У першому випадку поетична комунікація відбувається в межах тексту між ліричним героєм та ліричним адресатом та розглядається нами як *квазікомунікація*. Іншими словами, це тип ірраціональної комунікації, певна ритуальна діяльність, що підмінює реальну комунікацію. Типовою ілюстрацією такого типу комунікації є комунікація Я – ТИ (Ю.М. Лотман, Ю.І. Левін, Н.А. Фатеева). Зовнішня поетична комунікація відбувається між автором і абстрактним читачем. Умовою її здійснення є двосдиний лінгвокреативний процес – породження і сприйняття тексту [1].

Проте відкритим залишається питання про характер такої комунікації. Традиційно, у світлі формальної школи вважається, що домінування естетичної інформації у поезії спричинено провідною естетичною функцією поетичного мовлення [14]. Мається на увазі поетична функція, що «відбиває спрямованість поезії безпосередньо на себе» [14, с. 195]. З іншого боку, комунікативна функція поетичного повідомлення полягає у спроможності викликати у читача естетичне переживання, емотивний резонанс (термін О.П. Воробйової). Прагматичність поетичного тексту, зокрема, пояснюється його естетичною обумовленістю, що полягає у спроможності викликати естетичний ефект, який, у свою чергу, скеровується інтенцією автора, його комунікативною стратегією та естетичним ставленням до дійсності [4, с. 156].

Наразі формується нове міждисциплінарне відгалуження – *прагмапоетика* [2], що неодмінно підтверджує тлумачення поезії як виду комунікації. Сплав лінгвопоетики та прагматики стає можливим саме завдяки поняттю інтенції. Виходячи з того, що інтенція є основою мовленнєвої діяльності та бере участь у формуванні висловлень на формальному та змістовому рівнях, припускається, що інтенція виступає підґрунтям також і творчої діяльності. У цьому руслі, за критерієм репрезентаційної інтенції, виокремлюються прагматичні типи поетичних текстів [2, с. 220].

У річищі феноменологічної і лінгвістичної філософії Е. Гуссерля висувається положення щодо *інтенціональності* свідомості взагалі. Така інтенціональність осмислюється як спрямованість переживань на предмет. Мається на увазі, що сприйняття спрямоване на те, що сприймається: акт волі на її об'єкт; кохання на його предмет тощо. Будь-яка психічна діяльність визнається онтологічно інтенціональною. Термін «інтенціональність» введений австрійським філософом та психологом Ф. Brentano для розмежування психічних та фізичних феноменів. Імплицитно це поняття розробляється вже в античній філософії у працях Арістотеля. У середньовіччі під інтенціональністю розуміється один із принципів пізнання. Дж. Серль розмежує поняття інтенції, уведені Дж. Остінім, та інтенціональності, оскільки намір вчинити так чи інакше є лише однією з форм інтенціональності поряд із вірою, надією, страхом, бажанням тощо. У розмаїтті тлумачень інтенції (Дж. Серль, М. Бахтін, Г.Г. Почепцов, Ф.С. Бацевич) у деяких випадках вона отожднюється з поняттям комунікативної або ілюкутивної мети. Натомість у працях Дж. Ліча інтенція взагалі вважається не зовсім релевантним терміном у вивченні комунікативних процесів. Науковець пропонує вживання терміна «мета» або «функція», оскільки перший є більш нейтральним поняттям, ніж інтенція. Мета не пов'язана зі свідомим бажанням або мотивацією та може застосовуватись на позначення будь-якої цілеспрямованої діяльності.

На нашу думку, усвідомлюючи, що інтендованість поетичної комунікації викликає сумніви, ми дотримуємось такої позиції: по-перше, лінгвокреативну діяльність митців слова взагалі вважаємо інтенціональною з лінгвофілософської позиції, оскільки те, що поет складає поетичні тексти, вже є виявом його бажання, замислу тощо це зробити; по-друге, низка авторів віршованих творів *експліцитно* виражають свою інтенцію у створенні тієї чи іншої поезії. Наприклад, абсолютно інтенціональним виявляється зародження цілого жанру електронної поезії – поетичного дискурсу *Фларффу* (англ. *flarf-poetry*).

Поет Г. Салліван у розмові з дідусем розуміє, що того обдурили у поетичному конкурсі, який проводився Міжнародним архівом поезії, й навмисно, щоб певним чином помститися, пише «найгірший» вірш усіх часів (англ. *the worst poem ever*), як він сам зазначає в інтерв'ю, і відсилає його до *poetry.com*.

Говорити про зміст чи форму цього поетичного творіння не приходиться. Радше варто окреслити деякі тенденції їх відсутності на фонологічному, морфологічному, лексико-семантичному, синтаксичному та композиційному рівнях. На фонологічному рівні виокремлюємо асонансні повторення передньоязичних довгих і коротких голосних /i/, /i:/ (*big, chimp, stoopid Mick, Quik, monee, honee, git, field, greasy*), /u/, /a/; дифтонгів /ei/, /ai/ (*make, shake, take, bake, baby*); алітераційні повтори приголосних /m/, /b/, /d/, /t/, /k/. З одного боку, за допомогою повторення саме таких звуків створюється жвавий ритмічний малюнок вірша з каламбурно-підтрунювальною тональністю та «претензією» на риму. З іншого боку, абсолютно сленговий характер уживаних лексичних одиниць, утворених різними способами словотвору, зокрема контамінації, усікання слів, злиття основ тощо, на кшталт *gonna, doot, wanna, git me, cuz*; введення ономапопеїчних неологізмів: *uggah duggah buggah biggah buggah muggah* та сленгізмів-вигуків: *Mm-hmm, Yeah, mm-hmm, aw yeah, tee hee, hee*, вселяє у читача впевненість у глузуванні над ним. Завершальним акордом стає рядок, в якому поет дякує Богові за те, що той ознайомився з таким його «творінням»: *Thank you, God for listening!* Звичайно, вивести навіть шляхом ретельного аналізу цього поетичного тексту будь-який його смисл або основну ідею видається неможливим. Проте можна зазначити, що цей вірш складено за допомогою техніки колажу образливої, дещо сентиментальної та інфантильної безобразності. Усе це підпорядковано лише чіткій авторській інтенції – обурити, покарати тих, хто образив рідну людину.

Не дивлячись на це, Г. Салліван досягає абсолютно протилежного ефекту: він отримує схвальний відгук на пропонований поетичний текст з рекомендацією до публікації у відповідній антології поезії.

Такий стан справ стосовно авторської інтенції у сучасній англомовній поезії не є поодиноким випадком. Як приклад, наведемо поетичний твір американського поета К. Голдсмита (англ. Ken Goldsmith) «День» (*Day*). Інтенція у цьому випадку є також експліцитно вираженою: «у моєму складанні поезії я намагаюсь бути якомога більше некреативним». Певний маніфест, проголошений автором у його статті «Некреативність як креативні практики» («Uncreativity as Creative Practices»). У «поетичній збірці» «День», що налічує 866 сторінок, повністю передруковано один із випусків газети «Нью-Йорк Таймс», як зазначає поет: «слово до слова, літера до літери, шпальта до шпальти з лівого верхнього кута до правого нижнього». Це вияв концептуальної поезії, що не потребує прочитання, а лише осягнення ідеї, яка стоїть за цим «некреативним» процесом її творіння.

Обидва представлених поетичні витвори в комунікативно-ракурсі можна розцінювати як такі, що стали результатом парадоксальної авторської інтенції. У випадку «*Mm-hmm*» створення навмисно поганого вірша трансформувало його у такий, що відображає новий ракурс поетичного освоєння життя, а у разі величезного тому «*Day*» суперечливим за своєю сутністю є взагалі тяжіння митця до доведення нетворчості творчого. До того ж поетичні тексти, що містяться у збірці, видаються парадоксальним чином «очищеними» від поетичності.

Поява таких форматів маніфестації поетичної комунікації підштовхує до її осмислення у ракурсі парадоксальності. Іншими словами, дає можливість схарактеризувати таку комунікацію як парадоксальну.

Перейдемо до тлумачення поняття поетичного дискурсу. Попри існування низки доволі ґрунтовних праць, що торкаються цього явища (В.І. Карасік, М.Ф. Алефіренко, І.І. Чумак-Жунь, Є.А. Горло), критерії його визначення та окреслення видаються гетерогенними. Проте їх узагальнення дає змогу виокремити саме ті властивості, які характеризують поетичний дискурс.

Виходячи з тлумачення дискурсу харківською школою (А.П. Мартинюк, О.І. Морозова, І.С. Шевченко), ми трактуємо поетичний дискурс як мисленнєво-мовленнєву діяльність, спрямовану на поетичну комунікацію між адресатом та адресантом, яка відбувається в різних модусах (поетичний текст, його аудіовізуальна версія – відеокліп, або екранізація та ілюстрація), що знаходяться у відношеннях взаємодії, взаємовпливу та взаємообумовленості з урахуванням специфіки його породження та сприйняття на перетині різних модусів. Крім того, у нашому визначенні сучасного англомовного поетичного дискурсу спираємось на пояснення дискурсу як сукупності змістовно однорідних існуючих і потенційно можливих текстів, що функціонують у спільній комунікативній сфері [Чернявская. – 2013. – С. 122–124, 185].

Розмежовуємо сучасний англомовний поетичний дискурс таким чином: 1) за хронологічним критерієм – відповідно до приналежності поетичного дискурсу до тієї чи іншої епохи, а саме модерністський, постмодерністський, дігімодерністський та метамодерністський поетичний дискурс; 2) за жанровим критерієм – відповідно до віднесеності поетичного дискурсу до того чи іншого літературно-стильового напрямку: поетичний дискурс сюрреалізму, неосюрреалізму, кубізму, дадаїзму, концептуалізму, Фларфу та ін. 3) за онтологічним критерієм – залежно від модусу реалізації дискурсу – вербальний (конструювання значення, породження і сприйняття смислу, парадоксального, зокрема функціонування парадоксальних поетичних образів відбувається у словесній площині) або мультимодальний (вищезазначені процеси мають місце в двох або більше модусах – поетичному тексті, його аудіовізуальній або візуальній репрезентації); 4) за змістовим критерієм – парадоксальний поетичний дискурс.

У когнітивній площині чинником конструювання парадоксального поетичного дискурсу стає антиконцептність. У її тлумаченні дотримуюсь думки Ю.С. Степанова. Усі перетворення і процеси, що відбуваються у царині сучасної художньо-естетичної парадигми, і є вираженням незгоди, протесту проти тих канонів, що існували, скажімо, навіть у модернізмі. Деморалізований, без видимої духовності характер людства, сформований здебільшого завдяки виникненню віртуального комунікативного простору, відбивається у спотворенні сутності мистецтва і художності, перетворенні їх на симулякр (термін Ж. Бодрійяра). Саме такою стає епоха панування не- або неокласич-

них поетичних текстів (у термінах К.Е. Штайн та В.О. Пігулевського). Побутові об'єкти претендують на статус художніх шляхом «заволодіння» смислу, *a priori* їм не притаманного. У цьому і полягає парадоксальність таких операцій витягування побутового на мистецький шабель. Наприклад, сьогодні трансформуються у знаки культури доволі непоетичні образи *shoes* – черевиків, *fork* – виделки (Ch. Simic), *onion* – цибулі (C. Duffy), *monad* – монади, *одноклітинного організму* (A. Joron), *aqueduct* – акведуку (D. Gascoyne), *a QWERTY keyboard* – стандартної американської клавіатури, *diet* – дієти (Crispin Best) тощо. Або взагалі можна говорити про тенденції тяжіння до безобразної поезії, але не у Якобсоновському сенсі поезії граматики, а у смислі відсутності образів або деформації поетичного синтаксису, морфології у плані незакінченості речень, розірваності, розрубленості слів тощо, що призводить до відчуття потворності поезії, підміни її сутності.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що англомовний поетичний дискурс ХХ–ХХІ ст. відзначається симулякризацією і парадоксалізацією. Симулякризація зумовлена антихудожністю сучасної поетичної комунікації, а антиконцептність виступає чинником парадоксалізації. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у виявленні дискурсивної реалізації парадоксальності.

Література:

- Алефіренко Н.Ф., Чумак-Жунь І.І. Коммуникативная ситуация как когнитивно-прагматический фактор поэтического дискурса / Н.Ф. Алефіренко, И.И. Чумак-Жунь // Высшая школа искусств и региональных исследований института Академии наук Чешской Республики. Информационный бюллетень. – 2008. – С. 68–72.
- Безуглая Л.Р. Когнитивные основы прагмапоэтики / Л.Р. Безуглая // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – Вип. 19. – С. 217–223.
- Белехова Л.І. Словесний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний погляд: [монографія] / Л.І. Белехова. – 2-е вид. доп. і перероб. – М.: Звездапад, 2004. – 376 с.
- Болотнова Н.С. Коммуникативная стилистика текста: словарь-тезаурус / Н.С. Болотнова. – М.: Флинта, Наука, 2009. – 384 с.
- Вороб'єва О.П. Лінгвістика сьогодні: реінтерпретація епистеми / О.П. Вороб'єва // Вісник КНЛУ. Серія «Філологія». – 2013. – Т. 16. – № 2. – С. 41–47.
- Гаспаров Б.М. Язык, память, образ. Лінгвістика мовного існування / Б.М. Гаспаров. – М.: Новое лит. обозрение, 1996. – 352 с.
- Гринбаум О.Н. Гармония строфического ритма в эстетико-формальном измерении (на материале «Онегинской строфы» и русского сонета) / О.Н. Гринбаум. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2000. – 160 с.
- Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
- Падучева Е.В. Разрушение иллюзии реальности как поэтический прием / Е.В. Падучева // Логический анализ языка: Истина и истинность в культуре и языке. – 1995. – С. 38–50.
- Пігулевський В.О. Іронія і вимysel: от романтизма к постмодернизму / В.О. Пігулевський. – Ростов на/Д.: Изд-во «Фолиант», 2002. – 418 с.
- Черниговская Т.В. Нить Ариадны и пирожные мадлен: нейронная сеть и сознание / Т.В. Черниговская // В мире науки. – 2012. – № 4. – С. 25–41.
- Чернявская В.Е. Лінгвістика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность // В.Е. Чернявская. – М.: КД «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248с.
- Эпштейн М.Н. Постмодерн в русской литературе / М.Н. Эпштейн. – М.: Высшая школа, 2005. – 495 с.

14. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика / Р. Якобсон ; пер. с англ. // Структурализм : «за» и «против». – М. : Прогресс, 1975. – С. 193–230.
15. Perloff M. Unoriginal Genius : Poetry by Other Means in the New Century / M. Perloff. – Chicago : University of Chicago Press, 2012. – 232 p.
16. Tsur R. Playing by Ear and the Tip of the Tongue. Precategorical Information in poetry. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2012 – 310 p.

Марина Е. С. Когнитивно-коммуникативная характеристика англоязычного поэтического дискурса XX–XXI веков

Аннотация. В статье определяются ключевые когнитивно-коммуникативные черты современного англоязычного поэтического дискурса. Установлено, что в анализируемые эпохи последний подвергается симулякризации и парадоксализации. Антихудожественность современной поэтической коммуникации выступает предпосылкой симулякризации. Выявлено, что парадоксализация современ-

ного англоязычного поэтического дискурса обусловлена антиконцептностью.

Ключевые слова: современный англоязычный поэтический дискурс, когнитивно-коммуникативная характеристика, симулякризация, парадоксализация, антиконцептность.

Marina O. Cognitive and communicative characteristics of XX–XXI centuries' Anglophone poetic discourse

Summary. In the article the key cognitive and communicative features of contemporary Anglophone poetic discourse are determined. It has been revealed that in the epochs under analysis the latter undergoes simulacrization and paradoxicalization. Simulacrization is predetermined by anti-literariness of contemporary poetic communication. In its turn, paradoxicalization of the contemporary Anglophone poetic discourse is caused by anti-conceptness.

Key words: contemporary Anglophone poetic discourse, cognitive and communicative characteristic, simulacrization, paradoxicalization, anti-conceptness.